

„ОМЕР-ПАША ЛАТАС“ МЕЃУ ТОЧКИ И ЗАПИРКИ

Лидија Тантуровска

*Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, Македонија*

Key words: punctuation, spelling, stylistics, computer program

Summary: So far, in stylistics, there are attempts to produce punctuation marks, but their analysis is done along with the analysis of the words in the text. We think that we have a new challenge in the scientific research work within the stylistics. We are talking about bigger scientific work that we do within the stylistics.

The novel "Omer-Pasha Latas" by Ivo Andric is "fertile soil" for the development of this topic, where we will try to apply our thesis for a certain text. Expected results of the text in the original can be compared with translated and adapted text in the Macedonian language (only with punctuation), as the punctuation marks may differ from the language of the language.

Клучни зборови: интерпункциски знаци, правопис, стилистика, компјутерска програма

Резиме: Досега, во стилистиката, постојат обиди да се разработат интерпункциските знаци, но нивната анализа се прави заедно со анализата на зборовите во текстот. Мислиме дека имаме нов предизвик во научноистражувачката работа во рамките на стилистиката. Зборуваме за поголема научна работа што ја правиме во стилистиката.

Романот „Омер-паша Латас“ на Иво Андриќ е „плодна почва“ за развој на оваа тема, каде што ќе се обидеме да ја примениме нашата теза на одреден текст. Очекуваните резултати од текстот во оригиналот можат да се споредат со преведен и со адаптиран текст на македонски јазик (само со интерпункција), бидејќи знаците за интерпункција можат да се разликуваат од јазик во јазик.

1. Вовед

Интерпункциските знаци, како предмет на наш научен интерес, во последно време се застапени во неколку наши

истражувања по различни поводи¹, што го оправдува фактот за замислата да се направи еден поголем монографски труд, со што би се заокружиле научните истражувања во оваа област.

2. Интерпункциските знаци – како правописни знаци

Според граматиките и правописите на различни јазици може да се забележи дека интерпункциските знаци, заедно со правописните правила, си наоѓаат свое место. Веднаш треба да се нагласи дека иако има исти и слични интерпункциските знаци во современите јазици, постојат и разлики. Разлики постојат и во граматичкиот, односно во јазичниот приод, како по однос на толкувањето на интерпункциските знаци, така и во посветеноста кон истражувањето за нив.

Во ерата на интернетот, ако се прелистаат интернет-страниците, може да се забележи дека за одделни јазици има и по десетици интернет-страници (како енциклопедиски, граматички, така и блогови на професори и сл.), каде што, покрај дефинирањата за секој интерпункциски знак, неговото име и др., се следи и неговата употреба во определени контексти².

Во оваа насока може да се констатира дека интерпункциските знаци се застапени и во граматиките и во правописот на македонскиот јазик, а секако дека за нив има посветена и одделна научна и стручна литература.

Под терминот **интерпункција**, во Правописот на македонскиот јазик (Правопис, 2017: 83), се подразбира систем од писмени знаци со кои се означуваат почетокот и крајот на речениците; границата и односите меѓу дел-речениците и меѓу реченичните членови; интонацијата, темпото и паузите при зборувањето. Исто така, на истото место се наведува дека интерпункцијата ги опфаќа и правилата за употреба на интерпункциските знаци.

Во македонскиот јазик се употребуваат следниве интерпункциски знаци (Правопис, 2017: 83):

- (точка)
- (запирка)
- ? (прашалник)
- ! (извичник)

¹ На меѓународните научни конференции: Денови на Бл. Корубин, Меѓународна научна конференција во Охрид, Меѓународна научна конференција од Комисијата по стилистика при МСК во Бања Лука.

² Интернет-страници за шпански, англиски, германски, македонски јазик.

;	(точка и записка)
:	(две точки)
...	(три точки)
()	(загради)
–	(црта/тире)
„“	(наводници)
’ ’	(полунаводници)

3. Интерпункциските знаци – како стилски знаци

И овој пат, по овој повод, сакаме да го свртиме вниманието на фактот дека интерпункциските знаци можат да се разгледуваат и од стилски аспект. Ќе тргнеме од постулатот дека секој текст му припаѓа на определен стил, односно дека секој текст содржи стилска информација и информација и токму во врска со тоа, секој текст можеме да го вклучиме „во определен функционален тип на јазикот“ (Тошовиќ 1988: 105). Оттука, како што е познато, анализата на текстовите, ориентирана кон содржината или кон темата, е предмет на проучување на текстлингвистиката, додека пак изборот на јазичните средства со кои се служи авторот и нивното утврдување е предмет на стилистиката. Бидејќи интерпункциските знаци се дел од јазичните средства, изборот на јазичните средства може да ни помогне во утврдувањето на функционалниот стил на кој му припаѓа даден текст.

Досега, во стилистиката воопшто, се разгледуваат интерпункциските знаци заедно со другите јазични средства (пред сè, со зборовите, односно вклучени во текстот). Во „Стилистиката на современиот македонски јазик“, Минова-Ѓуркова (Минова-Ѓуркова, 2003: 193–197) зборува за заедничкиот комплекс меѓу јазичните и надворешнојазичните изразни средства и при тоа се приклонува кон оние автори што надворешнојазичните изразни средства ги делат на 1. Визуелни и 2. Аудитивни (артикулациско-интонациски) надворешнојазични изразни средства. Во својата анализа, како дел од визуелните средства, интерпункциските знаци ги разгледува како дел од графичките (визуелните) средства во пишуваната форма.

Минова-Ѓуркова во својата Стилистика пишува:

„Во графичкото претставување на текстот имаат своја функција повеќе елементи: големината на буквите, нагласувањето на важните делови од текстот, поделбата и воопшто организацијата на текстот, присуството, односно отсуството на илустрации, застапеноста на различни бои и сл.

Интерпункциските знаци се во најголем број граматички и стилистички средства. Всушност, интерпункцијата ѝ припаѓа на

граматиката зашто ја овозможува организацијата на текстот и придонесува за неговата разбирливост. Вторично, интерпункцијата може да служи и како средство во ситлистиката.

Како стилско средство, интерпункцијата доаѓа до израз во уметничколитературниот функционален стил (макар што во поезијата има и случаи на целосно отсуство на интерпункциски знаци), потоа во публицистичкиот и во научно-популарниот и научно-учебничкиот потстил на научниот функционален стил.

Од интерпункциските знаци, како стилски средства се употребуваат:

а. точката – за поделба на исказот ...

б. запирката – кога се јавува таму каде што не се очекува, а отсуствува таму каде што треба да биде употребена ...

в. наводниците – за исразување иронија, спротивно значење ...

г. прашалникот и извичникот – за исразување емоции ...

д. цртата – за одделување и за нагласување ...

ѓ. заградите – за каков било коментар, додаден реченичен член; синтаксички тоа може да биде нерестриktivна релативна дел-реченица, неинтегриран предикатен атрибут и сл.

е. трите точки – означуваат прекината или недовршена реченица ...

ж. црточката – за обележување на сложенки, на одделни именски атрибути, како и за одбележување на алонжман: *Калино-о-о-о!*

з. двете точки – за наведување туѓи искази, но и како замена за глагол-копула ...

с. отсуство на големата буква на почетокот на реченицата и на точка на нејзиниот крај ... “

Ако „се исклучат“ зборовите, односно ако станат второсетепни, сметаме дека интерпункциските знаци, самите за себе, се јазични изразни средства. Всушност, иако станува збор за нормативни правила, со употребата на интерпункцијата во еден текст, секој автор **избира** кои интерпункциски знаци (и каде – во линеаризацијата) ќе ги употреби во согласност со својата мисла, односно со својата реч. Така, секој автор му дава свое стилско обележје на текстот.

Ова се врзува со индивидуалниот јазичен израз кај еден автор, за што сме зборувале во повеќе наврати³, без разлика на кој функционален стил му припаѓа неговиот текст.

4. Програма „за читање“ на интерпункциските знаци како стилски знаци

Информатиката, како научна дисциплина, сè почесто е нераскинлив дел од научноистражувачката работа во сите области, па и во лингвистиката. Овде можеме да го споменеме ГРАЛИС-корпусот, кој претставува убав пример, каде што, преку информатиката и интернетот, зборуваме за успешен проект.

Од кажаното досега, можеме да ги поставиме тезите на стилската анализа.

- Потребен е пишан текст (Штом станува збор за објевен текст, тоа подразбира да е лектуриран и да е коригиран);
- Потребна е компјутерска програма што ќе го „чита“ текстот (подготвена од стручно лице – информатичар);
- Компјутерската програма треба да биде „нахранета“ со соодветни јазични координати (според нормата на јазикот);
- Потребни се текстови во електронска форма, кои ќе се анализаат.

Се поставува прашањето што може сè да се истражува, односно кои се нашите барања при ваквата анализа.

- ✓ При „читањето“, очекуваме да бидат „прочитани“ интерпункциските знаци и да добиеме визуелна претстава на нивната употреба според правописот на јазикот на кој е напишан текстот;
- ✓ По „читањето“ на повеќе текстови на даден јазик, може да се зборува за претставување на нормата на даден јазик;
- ✓ Ако се прават споредби на повеќе пишани текстови од различни јазичи, тогаш може да се зборува за, условно кажано, *универзалност*;
- ✓ Ако се прават споредби на еден текст во оригинал и на негов „превод“, може да има разлики, бидејќи преведувачот не преведува буквално;

³ На меѓународните научни конференции: Денови на Бл. Корубин, Меѓународна научна конференција во Охрид, Меѓународна научна конференција организирана од Комисијата по стилистика при МСК во Бања Лука.

- ✓ Особен предизвик е сопоставување на „читањата“ на повеќе пишани текстови на еден автор, при што може да се анализира неговиот стилски јазичен израз.
- 5. „Читање“ на интерпункциските знаци во делото „Омер-паша Латас“ на Иво Андриќ

Пред да ја прикажеме анализата, ќе се потсетиме дека во уметничколитературниот функционален стил романите спаѓаат во прозниот потстил. Пред нас го имаме познатото дело „Омер-паша Латас“ од нобеловецот Иво Андриќ, чиј јазичен израз бил предмет на интерес и во многу други пригоди, но никогаш досега од аспект на употребата само на интерпункциските знаци во рамките на стилистката.

За анализата ни е потребен текст напишан на компјутер со сите интерпункциски знаци и компјутерска програма, специјално направена за „читање“ на интерпункциските знаци, се разбира на наше барање и со наши упатства. Со програмата се „читаат“ само интерпункциските знаци, а на местото од зборовите се става црта.

Во продолжение даваме два пасуси извадени од романот „Омер-паша Латас“ во оригинал:

"Ja ću svršiti sve ovo što zbog čega sam poslan ovamo. I vi se varate ako mislite da ćete sa mnom proći kao sa onima koji su prije mene dolazili u Bosnu radi istog posla. Ovo je drugačija naredba, a drugi je čovjek koji treba da je izvede. Ja znam, vi mislite da ćete i ovog puta, po vašem starom načinu, moći da naoko pristanete na sve, a zatim da mi iz busije činite tolike i takve smetnje i teškoće da ću se i ja zamoriti i na kraju vratiti nesvršena posla. A vi da se smijete iza mojih leđa! Ali znajte da ja znam da vi vazda govorite jedno a mislite drugo. Ponavljate: Peki, peki efendum!. A pogled vam govori: Bosna je ovo budalo, zemlja koja se povija ali ne mijenja! A ja vam opet kažem da ne polažem ništa na vaše riječi, da jasno čitam vaše misli, i da ću tu vašu Bosnu, ako bude trebalo, svu prosijati na sitna sita, tako da se neće znati ni ko je beg ni ko je aga, i da ni u snu nećete pomišljati na vašu samovolju i neposlušnost."

"Kažite im da se ne uzdaju ni u svoju malu pamet ni u svoje plitko lukavstvo, jer im ovog puta neće pomoći. I neka mi ne prilaze sa svojim mitom, kao što su navikli da čine, jer šta će meni njihov mito kad, po ovlašćenjima koja imam, mogu da im uzmem glavu i sa glavom sve što imaju, pokretno i nepokretno.....I još nešto: neka se niko ne zaklanja za svoju vjeru, jer ja nisam došao ni da turčim, ni da kaurim koga, nego da ovu zemlju uredim tako da u njoj svak živi mirno u svojoj vjeri i da se pokorava

зборовите, односно само тие, во рамките на стилската анализа кај одделен автор во неговиот индивидуален јазичен израз.

Литература

- Андриќ. Иво. 1977. *Омер-наша Латас* (прев. Бл. Корубин). Скопје.
- Андриќ. Иво. 1977. *Омернаша Латас*. Београд.
- Корубин. Благоја. 1969. *Јазикот наш денешен*. кн. I. Скопје.
- Корубин. Благоја. 1976. *Јазикот наш денешен*. кн. II. Скопје.
- Корубин. Благоја. 1980. *Јазикот наш денешен*. кн. III. Скопје.
- Корубин. Благоја. 1986. *Јазикот наш денешен*. кн. IV. Скопје.
- Корубин. Благоја. 2000. *Јазикот наш денешен*. кн. V. Скопје.
- Корубин. Благоја. 2001. *Јазикот наш денешен*. кн. VI. Скопје.
- Минова-Ѓуркова. Лилјана. 2003. *Стилистика на современиот македонски јазик*. Скопје.
- Правопис на македонскиот јазик*. 1998. Скопје.
- Правопис на македонскиот јазик*. 2017. Скопје.
- Тантуровска. Лидија. 2012. *Индивидуалниот јазичен израз во текстовите од научниот функционален стил*, Зборник од Јазикот наш денешен. Скопје.
- Тошовиќ. Бранко. 2002. *Функционални стилови*. Београд.
- Гралис-корпус: http://www.gewi.uni-graz.at/gralis/korpusarium/gralis_korpus.html (Последен пристап на 26. 09. 2017)
- https://www.thoughtco.com/german-zeichensetzung-punctuation-marks-4082218?utm_term=how+to+punctuate+a+book+title&utm_content=p1-main-3-title&utm_medium=sem&utm_source=google_s&utm_campaign=adid-90f68fcc-5dc0-4975-8bea-1f4fabbdab0-0-ab_gsb_ocode-4563&ad=semD&an=google_s&am=broad&q=how+to+punctuate+a+book+title&o=4563&qsrc=999&l=sem&askid=90f68fcc-5dc0-4975-8bea-1f4fabbdab0-0-ab_gsb (Последен пристап на 26. 09. 2017)

.....
“

:

(),
()

:

;

;

.

:

(),

(),

(),

(),

(),

(),

()

.

.

(),

(),